

Forssan
varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen
Kestävän kehityksen suunnitelma

Sisältö:

1. Johdanto	1
2. Kestävä kehitys lasten ja nuorten näkökulmasta	1
3. Kestävä kehitys opetussuunnitelmissa	1
4. Kestävän kehityksen suunnittelun kulmakivet	3
5. Miten laaditaan oman yksikön KeKe-ohjelma?	4
5.1. Koulun/päiväkodin KeKe-työryhmän kokoaminen	
5.2. Vuoden teeman valinta ja lähtötilanteen kartoitus	
5.3. Kestävän kehityksen ohjelman tekeminen	
5.4. Ohjelman toteutus	
5.5. Loppukartoitus ja arviointi	
6. Tasokuvaukset kestävän kehityksen toteutumisen arviointivälineenä	5
Lasten ja nuorten osallisuus	
Yhteistyö ja vastuunjako	
Tiedottaminen	
Yhteistyö ulkopuolisten tahojen kanssa	
Arviointi	
Jätteiden vähentäminen ja lajittelu	
Energia	
Vesi	
Liikkuminen	
Lähiympäristö	
Oppiminen	

Liite 1. Kierrätysohjeita

Liite 2. Esimerkkejä laminoitavista kierrätysohjeista

Liite 3. Esimerkkejä laminoitavista ohjeista energian- ja vedenkulutuksen vähentämiseen

Liite 4. Esimerkki monialaisesta oppimiskokonaisuudesta

Liite 5. Loimi-Hämeen Jätehuollon neuvontapalvelut

Lähteet

1. Johdanto

Kestävä kehitys on maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Tämä tarkoittaa myös, että ympäristö, ihminen ja talous otetaan tasavertaisesti huomioon päätöksenteossa ja toiminnassa. Kestävä kehitys on tavoitteellista yksilöiden ja yhteisöjen toiminnan muuttamista siten, että ihmisen toiminta sovitetaan luonnon asettamiin ekologisiin reunaehtoihin.

Kuntakohtaisen kestävä kehityksen suunnitelman tarkoituksena on yhtenäistää kaupungin perusopetuksen kestävä kehityksen pedagogiset periaatteet ja toimintatavat valtakunnallisen opetussuunnitelman pohjalta.

2. Kestävä kehitys lasten ja nuorten näkökulmasta

Kestävä kehityksen päämääränä on taata terveelliset, turvalliset ja oikeudenmukaiset elämisen mahdollisuudet nykyisille ja tuleville sukupolville sekä turvata ympäristön kantokyvyn, luonnon monimuotoisuuden ja kulttuurien kirjon säilyminen. Erityisesti pienempien oppilaiden näkökulmasta kestävä kehitys tarkoittaa hyvin konkreettisia asioita, kuten kavereista huolehtimista, lähiympäristön tutkimista ja kestävämpien arkikäytäntöjen oppimista. Koulun ja päiväkodin arki tulisi järjestää siten, että ympäristöä kuormitetaan mahdollisimman vähän ja että lapset pääsevät osallistumaan päätöksentekoon ja kestävä kehityksen työn toteuttamiseen. Kestävä kehitys sisältyy luontevasti useiden aineiden oppisisältöihin eri luokka-asteilla.

Koulujen tehtävänä on tukea lasten ja nuorten kasvua kestävään elämäntapaan. Ympäristöstä ja toisista ihmisistä vastuuta kantavat kansalaiset osaavat ottaa kestävä kehityksen huomioon arjen valinnoissaan ja työssään. Kestävä kehitys ei ole ylimääräinen asia, vaan arjen olennainen osa, jonka kuuluu näkyä koko toimintakulttuurissa. **Kestävä kehityksen suunnitelma ja ohjelma** ovat työvälineitä, joiden avulla kestävä elämäntavan oppimisesta tehdään suunnitelmallinen osa koulun ja päiväkodin toimintaa. Kestävä elämäntavan oppiminen vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteen.

3. Kestävä kehitys opetussuunnitelmissa

Opetussuunnitelman arvoperustassa todetaan, että kestävä kehityksen välttämättömyys tulee tunnistaa ja sen mukaisesti tulee toimia. Perusopetuksen tehtävä on luoda edellytyksiä kestävälle kehitykselle YK:n asettamien kehitystavoitteiden suuntaisesti.

Valtakunnallinen opetussuunnitelma luku 2.2:

Kestävä elämäntavan välttämättömyys

*Ihminen on osa luontoa ja täysin riippuvainen ekosysteemien elinvoimaisuudesta. Tämän ymmärtäminen on keskeistä ihmisenä kasvussa. **Perusopetuksessa tunnistetaan kestävä kehityksen ja ekososiaalisen sivistyksen välttämättömyys, toimitaan sen mukaisesti ja ohjataan oppilaita kestävä elämäntavan omaksumiseen.** Kestävä kehityksen ja elämäntavan ulottuvuudet ovat ekologinen ja taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen. **Ekososiaalisen sivistyksen johtajatuksena on luoda elämäntapaa ja kulttuuria, joka vaalii ihmisarvon loukkaamattomuutta, ekosysteemien monimuotoisuutta ja uusiutumiskykyä sekä samalla rakentaa osaamispohjaa luonnonvarojen kestävälle käytölle perustuvalla kiertotaloudelle.** Ekososiaalinen sivistys merkitsee ymmärrystä erityisesti ilmastonmuutoksen vakavuudesta sekä pyrkimystä toimia kestävästi.*

Ihminen kehittää ja käyttää teknologiaa sekä tekee teknologiaa koskevia päätöksiä arvojensa pohjalta. Hänellä on vastuu teknologian ohjaamisesta suuntaan, joka varmistaa ihmisen ja luonnon tulevaisuuden. Perusopetuksessa pohditaan kulutus- ja tuotantotavoissa ilmeneviä ristiriitoja suhteessa kestäväan tulevaisuuteen sekä etsitään ja toteutetaan yhteistoimin ja pitkäjänteisesti elämäntapaamme korjaavia ratkaisuja. Oppilaita ohjataan tuntemaan myös kehitykseen vaikuttavia yhteiskunnallisia rakenteita ja ratkaisuja ja vaikuttamaan niihin. Perusopetus avaa näköalaa sukupolvien yli ulottuvaan globaaliin vastuuseen.

Päiväkodin ja koulun tehtävänä on tukea lasten kasvua kestäväan elämäntapaan. Kestävän kehityksen suunnitelma on työväline, jonka avulla kestäväan elämäntavan oppiminen tehdään suunnitelmalliseksi osaksi kasvatusta ja lapsen arkea. Päiväkodin / koulun arki tulisi järjestää siten, että ympäristöä kuormitetaan mahdollisimman vähän, ja että lapset pääsevät osallistumaan päätöksentekoon ja kestäväan kehityksen työn toteuttamiseen. Keke otetaan mukaan eri päivittäiseen toimintaan, oppiaineisiin ja luokka-asteille valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti.

4. Kestävän kehityksen suunnittelun kulmakivet

Lasten ja nuorten osallisuus

”Tietäminen ja ymmärrys edistävät vastuullisuutta, mutta tiedon on noustava omasta kokemuksesta ja toiminnasta.”

Kestävän kehityksen toteutuminen edellyttää, että kasvatamme sukupolvia, jotka ymmärtävät ihmisen toiminnan ja ympäristön hyvinvoinnin yhteyden sekä näkevät itsensä osallisena kestäväan tulevaisuuden rakentamisessa. Kestävän kehityksen mukaisten toimintatapojen omaksuminen on tuloksellisinta, kun oppiminen tapahtuu kokonaisvaltaisesti ja oppilaat saavat osallistua keke-työn kaikkiin vaiheisiin. Tavoitteena on, että halukkailla oppilailla on mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen ja että kaikki oppilaat osallistuvat toiminnan toteutukseen ja arviointiin.

Koulu on oiva paikka harjoitella yhteiskunnassa toimimista, kompromissien tekemistä ja vastuun kantamista yhteisistä asioista. Kestävän kehityksen työ on luonteva tapa ottaa lapset ja nuoret mukaan päätöksentekoon. Suunnitelmallinen keke-työ, jossa oppilaat ovat aktiivisia toiminnan kehittäjiä ja toteuttajia, antaa monenlaisia valmiuksia lapsille ja nuorille. Kun uudet toimintatavat tulevat tutuiksi ja oppilaat oppivat ottamaan vastuuta, käy koulun arjen pyörittäminen usein sujuvammin. Aikuisten täytyy luottaa, että lapset ja nuoret ovat kykeneviä esittämään mielipiteitä ja ratkaisuehdotuksia sekä päättämään itse itselleen kuuluvista asioista.

Yhteistyö ja vastuunjako

On tärkeää, että toimintaan lähtee mukaan koko yhteisö ja että toiminnasta ottaa vastuuta useampi kuin yksi ihminen. Opettajien, kasvattajien, esiopettajien, lasten ja nuorten lisäksi avustajat, siivoojat, huoltomiehet ja mahdollinen muu henkilökunta voi olla osallisena suunnitelman toteuttamisessa. Vastuuta kannattaa jakaa mahdollisimman monelle eri taholle.

Tiedottaminen

Kaikkien yksikössä työskentelevien aikuisten ja lasten sekä huoltajien on tärkeää tietää suunnitelmasta. Tiedottamista voi tehdä esimerkiksi tiedottamalla Wilmassa ja Pedanetissä, hyödyntämällä yleisiä tiloja ja ilmoitustauluja, järjestämällä teemapäiviä ja ottaa aiheeksi aamunavausten yhteydessä.

Yhteistyö kodin ja muiden tahojen kanssa

Yhteisöllisen ja osallistavan toimintakulttuurin kehittäminen parantaa vuorovaikutusta ja tiedonkulkua kodin ja koulun välillä. Myös arvokeskustelun käyminen vanhempien kanssa on tärkeää – miksi koulun toiminnassa korostetaan kestävästä kehityksestä näkökulmaa? Vanhempainillan voi järjestää monella tavalla. Esimerkiksi haravointitalkoissa voi herätellä keskustelua paistamalla makkarat sijasta maissia ja tarjoilemalla mehut kestopöydästä. Lapset ja nuoret vievät koulussa oppimansa keke-käytännöt usein myös koteihinsa. Onkin tärkeää miettiä, millaista tiedollista tukea vanhemmat saattavat tarvita, jos lapset alkavat kyseenalaistaa perheensä toimintatapoja ja haluavat tuoda keken myös kotiin. Vanhempia kannattaa kannustaa osallistumaan koulun arkeen mahdollisuuksien mukaan. Silloin koulun keke-käytännöt tulevat vanhemmille tutuiksi. Toisaalta koulujen kannattaa ottaa vanhempien osaaminen aktiivisesti käyttöön silloin, kun suunnitellaan keke-työtä ja muutakin toimintaa. Oppilaiden vanhemmilla voi olla vankkaa osaamista ja luovia ideoita koulun keke-työn kehittämiseen.

Lasten ja nuorten huoltajia kannattaa pyytää mukaan varhaiskasvatukseen, esiopetuksen ja koulun ympäristötoimiin. Vanhempainyhdistys voi olla mukana järjestämässä teemapäiviä tai hankkia rahoitusta johonkin tärkeään kohteeseen. Kyläyhteisö voi olla myös hyvä yhteistyökumppani. Kasvatuksessa ja opetuksessa sekä teemapäivien järjestämisessä voi **hyödyntää tutkija-, yritys- ja yhdistysyhteistyötä**. Esimerkiksi **Kiimassuon Envitech alueen (LHJ-group ja Katman)**, Suomen ympäristökeskuksen, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen ja ympäristö- ja luonnonharrastusjärjestöjen edustajiin kannattaa olla yhteydessä asiantuntija-avun saamiseksi koululle tai vierailujen järjestämiseksi koulun ulkopuolelle.

5. Miten laaditaan oman yksikön KeKe-ohjelma?

5.1. Koulun/päiväkodin keke-työryhmän kokoaminen

Kestävästä kehityksestä työryhmä perustetaan ohjaamaan keke-työn suunnittelua ja toteutusta. Työryhmä voi toimia monella tavalla, mutta tärkeintä on, ettei koko työ kaadu yhden tai kahden ihmisen harteille. Jos koulussa on totuttu tiimityöskentelyyn, voivat keke-asiat olla yhden tiimin vastuualueena. Työ voi lähteä liikkeelle yhdestä ryhmästä tai luokasta, mutta tavoitteena on, että keke-työn toteuttamiseen osallistuu **koko yhteisö**. Parhaimmillaan keke-työryhmässä on aikuinen joka ryhmästä tai luokasta sekä muun henkilökunnan, johdon, oppilaiden ja vanhempien edustajia. Työryhmä huolehtii, että keke pysyy pinnalla koko vuoden ajan ja että työtä suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan määrätietoisesti. **Sopikaa kuka ryhmään kuuluu, kuinka usein ryhmä kokoontuu ja miten asioista tiedotetaan muita**. Oppilaiden edustajat voivat osallistua koulun keke-työryhmän toimintaan tai heillä voi olla oma keke-ryhmä, joka osallistuu kestävästä kehityksestä työn suunnitteluun ja tuo siihen lasten ja nuorten näkökulman. Keke-ryhmään voi osallistua eri-ikäisiä oppilaita tai ryhmän toiminta voi olla esimerkiksi tietyn luokka-asteen vastuulla. Koulun keke-työryhmän onnistunut toiminta edellyttää, että **työlle on varattu riittävästi aikaa. On myös huolehdittava, että arvokas työ saa ansaittua kiitosta ja kehuja**.

5.2. Vuoden teeman valinta ja lähtötilanteen kartoitus

Valitkaa jokaiselle **toimintavuodelle teema**, jota koko yksikkö toteuttaa vähintään yhden toimikauden / lukuvuoden ajan. Yhteinen teema yhdistää yksikköä ja eri sisältöalueiden ja aineryhmien opettajia ja kasvattajia. Teema valikoima on valtava: *Energian säästäminen, Veden säästäminen, Jätteen syntyä ehkäisy ja kierrätys, Kestävä kulutus, Kestävät ruokavalinnat, Lähiympäristö, Kulttuuriperintö ja monikulttuurisuus Turvallisuus, Yhteisöllisyys, Luontosuhde ja luonnossa oppiminen, Vaikuttaminen*.

Tehkää teemaan liittyvä **kartoitus**, joka auttaa hahmottamaan lähtötilanteen ja ohjaamaan työtä oikeaan suuntaan. Kartoituksessa ei kannata luottaa mielikuviin ja itsestäänselvyksiin; tarkastakaa asiat menemällä paikan päälle esimerkiksi opettajainhuoneeseen, sähkökaapille tai jätekatokseen. Kartoituksen tekemiseen on **paljon erilaisia valmiita kartoituslomakkeita** (Keke koulussa – Kestävän kehityksen opas, KeKe päiväkodissa opas) ja omankin kartoituslomakkeen voi tehdä kartoituksen tueksi. Oppilaat osallistuvat kartoitukseen ikäryhmälle sopivalla tavalla. He voivat tehdä omia kartoituksiaan vuoden teemaan liittyvistä tiedoista ja taidoista tai toteuttaa vaikkapa yllätystarkastuksia, jotka liittyvät valojen sammuttamiseen, lajitteluun tai pyöräilykypärän käyttöön. Lisäksi henkilökunnalta, oppilailta ja vanhemmilta voidaan kerätä tietoja ja mielipiteitä vuoden varrella.

5.3. Kestävän kehityksen ohjelman tekeminen

Kartoituksen tulosten perusteella **valitaan kehittämiskohteet** ja laaditaan kestävän kehityksen ohjelma, joka on käytännönläheinen vuosisuunnitelma keke-työn tueksi. Keke-ohjelma sopii hyvin osaksi koulun / päiväkodin muuta vuotuisen toiminnan suunnittelua. Vuodelle kannattaa asettaa **vain muutama konkreettinen tavoite**, jotta niiden toteuttamiseen on realistiset mahdollisuudet. On myös päätettävä, miten tavoitteiden toteutumista mitataan. Varmistakaa työn eteneminen määrittelemällä tarkasti toimenpiteet, aikataulut, vastuuhenkilöt sekä tarvittavat resurssit. Keke-ohjelman tavoitteiden tulee tukea kestävän kehityksen periaatteita. Keke-työryhmä vastaa ohjelman laatimisesta ja seurannasta.

5.4. Ohjelman toteutus

Keke-työtä tehdään **askel kerrallaan koko toimintavuoden ajan ja monessa eri muodossa**. Koko yhteisö **opettelee uusia arkikäytäntöjä**: vuoden teema otetaan huomioon johtamisessa, opetuksessa sekä ylläpito- ja tukitoiminnoissa. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutumista edistetään tiedotuksella, tempauksilla ja koulutuksella. Keke-asioista tiedotetaan säännöllisesti vanhemmille ja yhteistyötahoille. Oppilaat ovat tärkeitä viestien suunnittelijoita ja viejiä. Kestävän kehityksen käytännöistä kerrotaan myös uusille henkilökunnan jäsenille, oppilaille ja vanhemmille.

5.5. Loppukartoitus ja arviointi

Toimintavuoden lopulla pohditaan, kuinka KeKe on kulkenut koulussa / päiväkodissa vuoden mittaan. Palauttakaa mieleenne vuoden tavoitteet ja arvioikaa, onko niihin päästy. Arvioinnin avuksi tehdään **loppukartoitus**, jossa tarkastellaan samoja asioita kuin alkukartoituksessa. Jos kestävän kehityksen työ on toteutunut mielestänne hyvin, voitte valita seuraavalle vuodelle uusia tavoitteita, joilla syvennäte saman teeman käsittelyä. Voitte myös siirtyä kokonaan uuteen teemaan ja tavoitteisiin. Jos työnne on onnistunut suunniteltua vaatimattomammin, voitte jatkaa seuraavana vuonna saman teeman parissa. Liian haasteellisen teeman voi myös jättää hautumaan, ja sen sijaan voi jatkaa työtä uuden teeman parissa uudella innolla. **Keke-työn kaikissa vaiheissa kannattaa muistaa osallistujien aktiivinen kiittäminen ja kehuminen. Tämä kannustaa jatkamaan tärkeää työtä ja tekee siitä hausempaa!**

6. Tasokuvaukset kestävän kehityksen toteutumisen arviointivälineenä

Tasokuvauksen lähtöoletuksena on, että jokaisessa forssalaisessa koulussa ja varhaiskasvatusyksikössä on tehtynä kestävän kehityksen ohjelma. Kestävän kehityksen ohjelma tulee olla kirjattuna jokaisen yksikön vuosisuunnitelmassa. Tasokuvauksen avulla voidaan arvioida kestävän kehityksen ohjelman onnistumista yksikössä. Tasokuvauksessa on huomioitu lähinnä kestävän kehityksen ekologiset arvot. Kunkin yksikön vähimmäistavoite on olla tasolla 1. On toivottavaa edetä vähitellen ylemmille tasoille. Eri osa-alueilla voi myös olla eri tasoilla.

Taso 1 kuvaa minimitasoa, joka jokaisen Lasten Forssan yksikön tulisi saavuttaa.

Taso 2 kuvaa minimitavoitteita paremmin toimivan yksikön toimintaa.

Taso 3 kuvaa Vihreä lippu-tasoista ohjelmaa tekevän yksikön toimintaa

Lasten ja nuorten osallisuus

Taso 1 Lapset ja nuoret toimivat yksikössä ohjelman mukaisesti opettajien ja kasvattajien johdolla.

Taso 2 Yksikössä on lapsista tai nuorista koostuva KeKe-ryhmä tai he ovat mukana KeKe-ryhmässä. Ryhmä kokoontuu säännöllisesti ja ryhmäläiset osallistuvat yksikön KeKe-toimiin, esimerkiksi jätteen lajittelun tai energian säästön valvontaan.

Taso 3 Yksikössä on KeKe-ryhmä, jonka jäsenistä vähintään 2/3 on lapsia tai nuoria, mieluiten tasaisesti kaikista ikäryhmistä. Ryhmän toiminnan tulee vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta antamalla heille aidosti vaikutusvaltaa ja toimintamahdollisuuksia. 10% oppilaista osallistuu KeKe-toimiin aktiivisesti, esimerkiksi KeKe-ryhmän jäsenenä, ympäristövastaavina, ympäristökartoituksen tekijöinä tai tempausten suunnittelijoina. Lisäksi vähintään 70% oppilaista osallistuu KeKe-toimiin arkipäivän toimijoina ja tapahtumien osanottajina.

Yhteistyö ja vastuunjako

Taso 1 Yksikön johto on sitoutunut KeKe-toimintaan ja on nimennyt sille vastuuhenkilön/t. Ympäristötoimien vastuunjako on määritelty.

Taso 2 Yksikön johto on sitoutunut KeKe-toimintaan ja nimennyt yksikölle ympäristöryhmän, joka koostuu henkilökunnasta sekä lapsista ja nuorista. Ympäristöryhmän sisällä on jaettu vastuut tehtäväkohtaisesti.

Taso 3 Yksikön johto on sitoutunut KeKe-toimintaan. Yksiköllä tulee olla henkilökunnan tiimi, joka huolehtii toiminta/opetus suunnitelman kestävä kehityksen tavoitteiden näkymisestä KeKe-toiminnassa. Henkilökunnan tiimi tukee lapsista ja nuorista koostuvaa KeKe-ryhmää sen toiminnassa ja ainakin osa tiimin jäsenistä on mukana KeKe-ryhmässä. Lapset, nuoret ja aikuiset ovat ryhmässä tasa-arvoisia jäseniä ja jokainen on mukana oman kypsyysasteensa edellyttämällä tavalla.

Tiedottaminen

Taso 1 Koko henkilökunta (mukaan lukien kasvattajat, opettajat, avustajat, siivoojat, keittiöhenkilökunta) ja kaikki lapset ja nuoret sekä huoltajat ovat tietoisia ohjelman sisällöstä.

Taso 2 Koko henkilökunta, muut em. toimijat, kaikki lapset ja nuoret sekä huoltajat ovat tietoisia ympäristöohjelman sisällöstä. KeKe-ryhmä tiedottaa ympäristötoiminnasta säännöllisesti lapsille ja nuorille sekä henkilökunnalle (esim. kokouksissa ja muissa tilaisuuksissa).

Taso 3 Koko henkilökunnan ja muiden em. toimijoiden tulee olla tietoisia KeKe-toiminnasta ja sen tavoitteista. Ympäristömyönteiset toimintatavat kirjataan kaikkien nähtävillä yhteisiin tiloihin (esim. ilmoitustaulut, henkilökunnan huone, monistushuone, ruokala). Jokainen seuraa ja raportoi tavoitteiden toteutumisesta muille omalla vastualueellaan. Tempaukset, tapahtumat ja teemaviikot ovat hyviä tapoja saada koko yhteisö osallistumaan KeKe-toimintaan.

Yhteistyö ulkopuolisten tahojen kanssa

Taso 1 Yksikkö tekee yhteistyötä huoltajien, kaupungin ja muiden ulkopuolisten tahojen kanssa KeKe-asioissa tarvittaessa.

Taso 2 Yksikkö tekee säännöllistä yhteistyötä huoltajien, kaupungin ja muiden ulkopuolisten tahojen kanssa KeKe-asioissa.

Taso 3 Yksikkö tekee aktiivista, tavoitteellista ja pitkäjänteistä yhteistyötä huoltajien, kaupungin, muiden paikallisten toimijoiden sekä joskus kauempaakin löytyvien toimijoiden kanssa.

Arviointi

Taso 1 KeKe-ohjelman toteutumista arvioidaan vuosittain esimerkiksi yksikön toimintakertomuksen laatimisen yhteydessä. Arvioinnin pohjalta laaditaan suunnitelma seuraavalle toimintavuodelle.

Taso 2 KeKe-ohjelman toteutumista arvioidaan vuosittain esimerkiksi yksikön toimintakertomuksen laatimisen yhteydessä. Yksikön KeKe-ryhmä tekee vuosittaisen arvioinnin ja pyytää siihen lasten ja nuorten, opettajien ja kasvattajien sekä mahdollisesti muun henkilökunnan ja huoltajien näkemyksen toiminnan toteutumisesta. Arvioinnin pohjalta laaditaan suunnitelma seuraavalle toimintavuodelle.

Taso 3 KeKe-toiminnasta on tehty toimintavuoden alussa alkukartoitus ja vuoden lopussa loppukartoitus. Loppukartoituksen tulokset ilmoitetaan toimintakertomuksessa ja niitä verrataan alkukartoituksen tuloksiin. Kartoituksen tulee sisältää tietoa kasvatustavoitteiden saavuttamisesta sekä numeerista tietoa yksikön ympäristökuormituksesta. Tiedot kartoitusta varten saadaan kiinteistön mittareista, laskuista, sekä omista mittauksista ja laskelmista. Toimintaa tulee dokumentoida koko lukuvuoden aikana kirjallisesti ja valokuvaamalla. Lasten ja nuorten tulee osallistua arviointiin ja raportissa tulee näkyä heidän kätensä jälki.

Jätteiden vähentäminen ja lajittelu

Taso 1 Jätteiden vähentämismahdollisuudet on tiedostettu. Yksikössä lajitellaan biojäte, paperi, kartonki sekä ongelma- ja sekajäte erilleen luokissa, henkilökunnan tiloissa ja/tai ruokalassa.

Taso 2 Jätteiden vähentämiseen on ryhdytty. Yksikössä lajitellaan biojäte, paperi, kartonki, metalli, lasi sekä ongelma- ja sekajäte erilleen luokissa, henkilökunnan tiloissa ja/tai ruokalassa. Lapset ja nuoret osallistuvat lajitteluun ja lajitteluastioiden tyhjentämiseen.

Taso 3 Yksikössä lajitellaan biojäte, paperi, kartonki, metalli, lasi sekä ongelma- ja sekajäte erilleen luokissa, henkilökunnan tiloissa ja/tai ruokalassa. Toimintavuoden alussa tehdään jätekartoitus, jossa asetetaan tavoitteet jätteiden määrän vähentämiselle. Jätteiden vähentämiseen liittyviä tietoja, taitoja ja asenteita selvitetään alkukartoituksen yhteydessä. KeKe-toiminnasta tehdään toimintasuunnitelma, johon kirjataan kartoituksen tulokset, asetetut tavoitteet, sekä keinot, joilla tavoitteisiin päästään. Kartoitus toistetaan toimintavuoden päättyessä. Syntyvän jätteen määrä mitataan säännöllisesti, esimerkiksi ennen jäteastioiden tyhjennystä. KeKe-ryhmä ohjaa jätteiden lajittelua ja koko yksikkö osallistuu toimintaan.

Energia

Taso 1 Yksikön aikuiset opastavat lapsia ja nuoria energiansäästöön.

Taso 2 Yksikössä seurataan energiankulutusta ja vastuuhenkilö informoi siitä KeKe-ryhmälle tai KeKe-ryhmä seuraa yksikön energiankulutusta. Energiankulutus kartoitetaan ja sitä pyritään ähentämään. Lapset ja nuoret osallistuvat energiansäästötalkoisiin.

Taso 3 Yksikön energiankäytöstä tehdään energiakartoitus, jossa kerätään tiedot lämmön ja sähkön kulutuksesta ja analysoidaan, mistä kulutus syntyy. Kartoituksen jälkeen arvioidaan energiansäästön mahdollisuudet ja asetetaan tavoitteet energiansäästölle. Kartoitus toistetaan vuosittain ja tuloksia verrataan edellisten vuosien tuloksiin. Hankintoja tehtäessä ja niistä päätettäessä otetaan huomioon tuotteen ympäristövaikutukset. Energiaa voidaan säästää esimerkiksi sammuttamalla sähkölaitteet aina kun niitä ei käytetä (10 minuutin sääntö valaisimissa), asetetaan tietokoneen virransäästö toimintaan, kaksipuoleinen tulostus oletusasetukseksi, vältetään turhaa kopiointia, huolletaan laitteet riittävän usein ja korvataan hehkulamput energiansäästölampuilla.

Vesi

Taso 1 Yksikön aikuiset opastavat lapsia ja nuoria veden säästävään käyttöön.

Taso 2 Yksikön vedenkulutus kartoitetaan ja sitä pyritään vähentämään. Vedenkulutusta seurataan säännöllisesti. Aikuiset opastavat lapsia ja nuoria veden säästävään käyttöön. Lapset ja nuoret osallistuvat vedensäästötoimenpiteisiin.

Taso 3 Yksikön vedenkulutus kartoitetaan ja vedenkulutusta seurataan esimerkiksi vesimittarilla. Tärkeimmät vedenkulutuksen kohteet ja laitteet on selvitetty. Vedenkulutuksen vähentämiseksi tehdään suunnitelma ja tarvittavat tekniset vedensäästötoimenpiteet. Yksikköön laaditaan säästävän vedenkäytön toimintaohjeet, joista on informoitu koko henkilökuntaa sekä lapsia ja nuoria. KeKe-ryhmä seuraa vedenkulutusta ja säästötoimenpiteiden toteutumista. Vedensäästötoimenpiteitä voivat olla esimerkiksi vuotojen korjaaminen, vedenpaineen tarkistus, hanan lisälaitteet tai uudet hanat ja kulutuksen vähentäminen.

Liikkuminen

Taso 1 KeKe-vastaava on tiedottanut yksikön aikuisia sekä lapsia ja nuoria kestävästä liikkumisesta osana yksikön ohjelmaa.

Taso 2 Kestävästä liikkumisesta on tiedotettu aikuisia sekä lapsia ja nuoria, ja se on osa yksikön ohjelmaa. Pyöräilyä tuetaan esimerkiksi pyörätelinein. Lasten ja nuorten liikkuminen hoito- ja kouluaikana pyritään järjestämään kävellen, pyöräillen tai julkisilla kulkuvälineillä.

Taso 3 Liikkumismuotoja on kartoitettu ja ympäristöystävällisestä liikkumisesta on tiedotettu koko henkilökuntaa, lapsia ja nuoria sekä huoltajia. Heidän liikkumisensa toiminta-aikana, esimerkiksi retkillä, pyritään järjestämään kävellen, pyöräillen tai julkisilla kulkuvälineillä. Hoito- ja koulumatkojen kulkemiseen kävellen, pyörällä tai julkisilla kulkuneuvoilla kannustetaan. Henkilökunta pyrkii käyttämään työmatkoillaan julkisia kulkuneuvoja tai kimpakyytejä, jos kävely tai pyöräily ei ole mahdollista. Osallistutaan pyöräilyn teemaviikkoon tai muihin kestävästä liikkumisen teematapahtumiin mahdollisuuksien mukaan.

Lähiympäristö

Taso 1 Kaikki opettajat ja kasvattajat ovat tietoisia yksikön lähiluontokohteista ja osaavat käyttää niitä opetuksessaan tarvittaessa. Lähiympäristöä käytetään joidenkin aineiden opetuksessa tai sisältöalueiden käsittelyssä.

Taso 2 Kaikki opettajat ja kasvattajat ovat tietoisia yksikön lähiluontokohteista ja osaavat käyttää niitä opetuksessaan. Lähiympäristöä käytetään oppimisympäristönä useassa oppiaineessa tai sisältöalueessa säännöllisesti eri vuodenaikoina.

Taso 3 Yksikön lähiympäristön käyttö kartoitetaan, tehdään toimintasuunnitelma lähiympäristön viihtyvyyden lisäämiseksi ja/tai lähiympäristön käytön lisäämiseksi. Lähiympäristöä käytetään kasvatuksen oppimisympäristönä useassa oppiaineessa tai sisältöalueessa säännöllisesti eri vuodenaikoina. Lähiympäristöä käytetään opetuksessa ja kasvatuksessa kestävästi. Ympäristökuormitusta minimoidaan esimerkiksi käyttämällä luonnonmateriaaleja ostetun materiaalin sijasta, liikkumalla mahdollisimman paljon lihasvoimaa käyttäen, käyttämällä kestäviä eväspakkauksia, keräämällä lähiympäristöstä roskaa, säästämällä sähköä ja vettä. Yksikön arjessa näkyy muutoksia ympäristöä vähemmän kuormittavaan suuntaan. Lapset ja nuoret ovat osallisena lähiympäristön käytön suunnittelussa. Kaikkien yksiköiden tärkeät luontokohteet on kerätty yhteiselle kartalle, johon voi tutustua yhdessä.

Oppiminen

Taso 1 KeKe-kasvatusta on joissakin oppiaineissa tai aihealueissa ja sitä kehitetään edelleen. Varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja koulussa järjestetään ympäristöaiheisia teemapäiviä.

Taso 2 KeKe-kasvatus on sisällytetty osaksi vuosisuunnitelmaa. KeKe-kasvatusta toteutetaan ja kehitetään usean oppiaineen opetuksessa tai aihealueen käsittelyssä. Ympäristöaiheisiä teemapäiviä järjestetään.

Taso 3 Toimintaohjelmassa painotetaan ympäristökasvatuksellisia tavoitteita. Yksikössä toteutetaan monipuolista KeKe-kasvatusta, jossa korostuu toiminnallisuus, kokemuksellisuus ja ulkona oppiminen. KeKe-kasvatusta kehitetään jatkuvasti ja suunnittelussa käytetään luovuutta. Kestävän kehityksen ohjelman teemakohtaiset sisällöt tulee sisällyttää eri oppiaineisiin tai aihealueisiin. Retket, teemapäivät, tapahtumat, tempaukset, vierailukäynnit ja asiantuntijavierailut tuovat vaihtelua koulun arkeen.

Liite 1: Esimerkki monialaisesta oppimiskokonaisuudesta

Monialaisen oppimiskokonaisuuden aihe/nimi: Koulu kestävä kehitys kuntoon

Tiivistelmä kokonaisuudesta ja sen toteuttamisesta:

Koko koulun voimin laitetaan koulun kierrätys- ja energiansäästöasiat kuntoon

Taustatietoja/lähtökohdat

Kestävän kehityksen asioita käsitellään kaikissa kouluissa omien suunnitelmien mukaisesti.

Ideoita "pajoihin" tai ryhmiin:

- Kierrätyspisteen koristelu kierrätettäviä materiaaleja hyödyntäen (esim. sana 'kierrätyspiste' askarrellaan sanomalehdistä tai kartonkijämistä, seinälle voidaan tehdä kollaaseja erilaisista roskista)
- Paperin- ja kartonginkeräysastioiden askartelu luokkiin kirja- tai monistepaperilaatikoista (ei tarvitse siis ostaa kalliita ja epäekologisia muovilaatikoita)
- Käsitöissä tehdään töitä ja askarteluja kierrätysmateriaaleista
- Retket kierrätyspisteisiin, lajittelukeskuksiin tai kirpputoreille
- Ympäristön siivouspäivä
- Kierrätystori: oppilaat saavat tuoda lelujaan, kirjojaan, urheiluvälineitään myytäväksi tai vaihdettaviksi
- Luontotaide (esim. Mandaloita ulkona oksista, lehdistä, kivistä)
- Oman pyörän huolto (opetetaan pitämään huolta omista välineistä, aina ei tarvitse ostaa uutta)
- Jokamiehen oikeudet
- Kasvien tunnistaminen
- Seikkailurata koulun ympäristöön/lähimetsään, jossa voisi tehtävärasteja kestävään kehitykseen liittyen

Oppimistavoitteet

Oppilaat sisäistävät kestävä kehityksen periaatteet ja alkavat ainakin koulussa kierrättää jätteitä.

Tavoitteena on, että oppilaat sisäistäisivät asiat niin hyvin, että laittaisivat esim. kotonaankin kierrätysasiat kuntoon.

Tavoitteena on kasvattaa oppilaista vastuullisia kuluttajia.

Valmistelut ennen toteutusta

Koko koulun kaikkien opettajien ja ohjaajien sitouttaminen kestävään kehitykseen

Koulu on hankkinut kierrätyspisteeseen tarvittavat astiat.

Tietotekniset välineet

Tuotosten dokumentointi: tietokone, tabletti, kamera, puhelin

Aikataulu ja työskentelyvaiheet

Alkusyksystä yksi viikko

Tuotokset

Toivotaan, että jokainen koulu ottaisi paljon kuvia MOK-viikosta ja laittaisi ne koulun omille peda.net-sivuille. Hyvät ideat jakoon myös Officen Kestävä kehitys –kansioon.

Arvioinnin toteuttaminen

Koulukohtaisesti itse- ja vertaisarviointeja painottaen

Kokemukset ja parannusehdotukset

Liite 2. Loimi-Hämeen Jätehuollon neuvontapalvelut

Loimi-Hämeen Jätehuolto tarjoaa oppilasryhmille **maksuttomia** kouluvierailuja, lainattavia materiaaleja sekä jätekeskusten esittelykierroksia. Ympäristökasvatuksen kohderyhmään kuuluvat erityisesti pienemmät lapset päiväkodista koululaisiin, mutta järjestämme koulutusta myös vanhemmille koululaisille ja opiskelijoille. Sovi tilaisuudesta oman luokkasi tai ryhmäsi kanssa neuvonnastamme **neuvonta@lhj.fi** tai **03 424 2619**

Jätekeskusesittely

Kiimassuon jätekeskus Forssassa ja Hallavaaran jätekeskus Säkylässä vastaanottavat n. 20 hengen ryhmiä esittelykierroksille. Myös pienemmillä jäteasemilla vierailu on mahdollista. Jätekeskusesittely kestää noin tunnin ja sen aikana kerrotaan jätehuollon perustiedot ja tutustutaan jätekeskuksen toimintaan ulkokierroksella. Esittely on aina sovitettavissa ryhmän ikätasoon, valinnaiskurssiin tai ammattialaan. Pienemmille vieraille esittelijäksi voi tilata myös Kätmän Kierrätyskissan.

Kouluvierailut

Kouluvierailuesitys on joko 45 tai 75 minuutin mittainen jätehuollon tietopaketti, jossa esittelijä kertoo perustiedot alueen jätehuollosta ja siitä, minne oppilaiden roskat päätyvät ja miksi lajittelulla ja roskien roskikseen laittamisella on merkitystä. Esitys koostuu luento-osuudesta ja toiminnallisista elementeistä liittyen jätteiden lajitteluun ja jätteen synnyn ehkäisyyn.

Päiväkodeille, esikouluille ja alakouluille esittelyyn voi pitää myös maskottimme Kätmän Kierrätyskissa. Kätmän on orpo katukatti, joka kerran roskikseen nukahdettuaan päätyi jätekeskukseen ja jäi sinne asumaan kaikkien mielenkiintoisen roskien äärelle.

Vaihtoehtona Kätmänille on Jätejengi-käsinukketeatteri ja noin 15 min. esitys *Ralle Rantapallo etsii paikkaansa*. Jätejengi koostuu 11:stä jäsenestä joista kukin on oma jätelajinsa, esim. Hilikka Hillopurkki ja Jaakko Jäteöljy. Nukketeatteriesitykseen voidaan yhdistää lajittelulaatikosto-tehtävä.

Olemme olleet mukana monen eri koulun ympäristöpäivässä rastinpidossa, jolloin aihe tiivistyy 10-20 minuuttiin. Rasteja varten meillä on tarjota aiheita myös muiden opettajien vedettäväksi vierailevan esittelijän lisäksi.

Lainattavat materiaalit

- Kätmän Kierrättää -puuhavikko (jokaiselle oppilaalle omaksi)
- Tunnista ympäristömerkit
- Jätejengi -käsinukkesetti
- Lajittelulaatikosto

Ota yhteyttä neuvontaan sopiaksesi vierailusta tai kysyäksesi tilaisuuksista!

Puh. 03 424 2619 tai neuvonta@lhj.fi

Muita ilmaisia materiaaleja ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen temasta:

Tukimateriaalia kestävän kehityksen kasvatukseen sekä ympäristökasvatukseen

KIERRÄTYSKESKUS

HSY

Luonto-
Liitto

Liite 3. Kierrätysohjeita

Kierrätysastioiden on oltava helposti kannettavia, selkeästi merkittyjä ja sopivalla paikalla. Esimerkiksi kopiopaperilaatikat päällystettynä ja kuvaohjeella. Eri kierrätyslaatikoiden tekstit ja kuvat ovat samat jokaisessa yksikössä.

Jokaisessa koulussa tulee olla käytössä seuraavat kierrätysastiat:

Biojäte

Biojäteastia on opettajainhuoneessa, ruokalassa ja kotitalousluokissa. Biojäteastia on tyhjennettävä päivittäin. Siivoajat tyhjentävät biojäteastiat.

Keräyspaperi

Keräyspaperiastioina käytetään selkeästi merkittyjä pahvilaatikoita. Keräyspaperilaatikko pitää olla kaikissa luokkatiloissa, neuvotteluhuoneissa, yms. Keräyspaperilaatikon tyhjentämisestä vastaavat kunkin luokahuoneen oppilaat luokanopettajan tai yläkoulussa kyseisen luokan aineenopettajan johdolla. Yhteisten tilojen keräyslaatikoiden tyhjentämiselle sovitaan koulusta vastuuhenkilö vuosittain, joka organisoi oppilasryhmän tätä hoitamaan (esim. koulun oma keke-kerho tai kierrätysagenttiluokka)

Salassa pidettävät paperit kerätään erikseen lukollisiin astioihin ja kaupungin henkilökunta kerää ne hävitettäväksi.

Keräyskartonki- ja pahvi (nestepakkaukset ja muu pakkauskartonki)

Keräysastiana selkeästi merkitty pahvilaatikko. Keräyskartonkilaatikko pitää olla kaikissa kotiluokissa, kuvataiteen luokissa, kotitalousluokissa ja monistamoissa. Keräyskartonkilaatikon tyhjentämisestä vastaavat kunkin luokahuoneen oppilaat luokanopettajan tai yläkoulussa kyseisen luokan aineenopettajan johdolla. Yhteisten tilojen keräyslaatikoiden tyhjentämiselle sovitaan koulusta vastuuhenkilö vuosittain, joka organisoi oppilasryhmän tätä hoitamaan (esim. koulun oma keke-kerho tai kierrätysagenttiluokka)

Keräyslasi

Keräyslasille on oma astiansa, joka on koulussa keskeisellä paikalla. Lasinkeräykseen laitetaan mm. lasipullot, -purkit, yms. Ei muuta lasitavaraa, esim. juomalaseja, ne kuuluvat sekajätteeseen. Keräyslasiastian tyhjennyksestä huolehtii erikseen valittu vastuuhenkilö.

Metalli

Pienmetallille on oma astiansa, joka on koulussa keskeisellä paikalla. Astian tyhjennyksestä huolehtii erikseen valittu vastuuhenkilö.

Ongelmajäte

Ongelmajätteelle on oma astiansa, joka on koulussa keskeisellä paikalla. Ongelmajätettä ovat mm. paristot, energiansäästölamput, maalit ja lakat. Astian tyhjennyksestä huolehtii erikseen valittu vastuuhenkilö.

Muovi

Muovijätteelle on oma astiansa, joka on koulussa keskeisellä paikalla. Astian tyhjennyksestä huolehtii erikseen valittu vastuuhenkilö.

Energiankulutus

- Valojen sammutus huoneesta poistuttaessa.
- Oppilaskoneista virrat pois yöksi.
- Opettajien koneista virta pois viikonlopuksi.
- Muista sähkölaitteista virran katkaisu käytön päätyttyä.

Vedenkulutus

- Ei juokseteta vettä turhaan: oppilaita ohjataan sammuttamaan hanat heti käsienpesun päätyttyä.

Muu kulutus

Kouluille kannattaa hankkia käsipapereiden sijaan pyyherulla-automaatteja luokkiin ja wc-tiloihin. Mikään kertakäyttöinen tuote ei pidemmällä välillä tarkasteltuna tule halvemmaksi kuin uudelleenkäytettävä, pestävä vaihtoehto.

- Luokissa pyritään vähentämään käsipaperin käyttöä: esim. vain nenän niistämiseen ja kuvistöiden siivoamiseen.
- Suositaan kierrätysmateriaaleja kaikessa tekemisessä (kuvis, askartelu, käsityöt)

Hankinnat

- Korjataan vanhaa uudelleen käytettäväksi sekä opetetaan tapa myös oppilaille.
- Hankintaperusteena monikäyttöisyys, ekologisuus ja ympäristö sertifikaatit eikä ainoastaan hinta.
- Hankitaan kestävä tavaraa.
- Käytetään tavaroita huolellisesti ja vastuullisesti ja ohjataan myös oppilaita tähän.

Liite 4: Esimerkkejä laminoitavista kierrätysohjeista

Metalli

Kyllä:

- Säilykepurkit ja pantittomat juomatölkit
- Alumiinivuoat ja -foliot
- Kattilat, pannut ja teflonastiat
- Tyhjät maalipurkit
- Metallikannet ja -korkit
- Aterimet, pienet metallityökalut

Ei:

- Isot metalliromut → erilliseen vastaanottoon (esim. jätteidenkäsittelyalueelle)
- Sähkö- ja elektroniikkalaitteet → sähkö- ja elektroniikkaromun vastaanottoaika
- Paristot ja akut → niitä myyviin liikkeisiin
- Hehkulamput → kuiva- tai sekajäte
- Kahvi- ja perunalastupussit → kuiva- tai sekajäte

Paperi

Kyllä:

- Sanoma- ja aikakauslehdet (niittejä ei tarvitse poistaa)
- Puhelinluettelot, mainoslehtiset
- Pehmeäkantiset kirjat
- Kirjekuoret
- Kopiopaperit ja tulosteet

Ei:

- Narut, teipit, muovit → kuiva- tai sekajäte
- Kartonki, pahvi → kartonginkeräys
- Lautasliinat, käsipyyhepaperit → kuiva- tai sekajäte
- Kääre- ja lahjapaperit → kuiva- tai sekajäte

Vaarallinen jäte - ongelmajäte

Vaarallista jätettä ovat mm:

- jäteöljyt sekä öljyiset jätteet
- maalit, liimat ja lakat, liuotinaineet ja liuottimet (täpätti ja muut ohenteet, tinneri, aseton -kynsilakanpoistoaine, bensiini)
- elohopeakuumemittarit
- loisteputki ja pienloistelamppu (energiansäästölamppu) neonputki
- paristot ja ladattavat akkuparistot - myös kännyköiden ja muiden pienlaitteiden akut
- täydet tai vajaat aerosolipullot ja -tölkit, esim. hiuslakkapullo, spraymaalipullo (tyhjinä metallinkeräykseen)
- vanhentuneet lääkkeet
- desinfioivat puhdistusaineet, desinfiointiaineet
- emäksiset pesuaineet ja puhdistusaineet (konetiskiaine, uuninpesuaine)
- rikkihappo ja suolahappo sekä orgaaniset hapot (etikahappo ja muurahaishappo)
- kyllästysaineet ja puunsuoja-aineet, terva ja tervatuotteet
- kalkkikivijauheinen puutarhakalkki kaatopaikkajätettä
- jauhesammutin eli vaahtosammutin

Kartonki ja pahvi

Kartonkiin kelpaavat:

- kartonkilaatikko ja pahvilaatikko
- nestepakkauskartonki: huuhdeltu maitotölkki, mehutölkki, jogurttitölkki ja piimätölkki
- kotelopakkaukset, kuten muropaketti, kananmunakotelot
- virvoitusjuomien kartonkiset monipakkaukset
- paperipussit, sokeripussit sekä kaikenväriset paperikassit
- puhtaat pahviset kertakäyttöastiat
- kopiopapereiden kääreet ja lahjapakkaukset
- munakennot

Eivät kelpaa, ovat sekajätettä:

- märkä-, likainen kartonki tai pahvi, piirustukset, askartelukartonki
- lahjapaperit
- pinkopahvi

Lasi

Lasinkeräykseen käy pakkauslasi:

- lasipullot ja lasipurkit

Ei sovellu lasinkeräykseen:

- korkit, kannet, muovi- tai metalliosat

(pullon kaularengas saa jäädä)

- posliini, keramiikka, hehkulamppu, halogeenilamppu laitetaan sekajätteeseen
- lasiastiat (sekajätteeseen)

Biojäte ja Maatuvat jätteet

- ruoantähteet, pilaantuneet ruoat
- marjojen, hedelmien ja kalojen perkuujätteet
- hedelmien, vihannesten ja juuresten kuoret, hedelmien siemenet ja kivet
- pähkinät kuorineen
- makkaran kuoret, juuston vahakuoret ja kananmunien kuoret
- kahvin- ja teen porot suodatinpusseineen
- talouspaperi, lautasliinat, voipaperi, leivinpaperi, keräykseen kelpaamaton paperi
- kananmunakotelo (silputtuna hyvä kosteuden imijä biojätepussissa)
- luut, ruodot, perkeet
- hammas- ja jäätelötikut, luonnonkorkki
- huone- ja parvekekasvit multineen, rairuoho, saunavihta
- puutarhajätteet, kuten ruohonleikkuujäte, oksat, risut, lehdet, naatit
- jähmettynyt paisto- tai kinkkurasva biojätteisiin paperikääreessä (EI viemäriin!)

Biojätteisiin ei saa laittaa

- kuukautissuojia eikä vaippoja, ei myöskään biohajoavia (sekajäte)
- vaarallisia jätteitä eli ongelmajätteitä (esim. vanhat lääkkeet apteekkiin)
- nesteet (maito, piimä ym. kaadetaan viemäriin)
- nestepakkauskartonki
- tekstiilijäte, lumppu, rätti (sekajäte)
- kumi, nahka, talouslasi ja -posliini (sekajäte)
- muovi, metalli (pienet määrät muovia ja metallia eivät haittaa)
- muovikasseja, muovitettuja papereita

Muovi

SAA LAITTA

kotitalouden tyhjiä, puhtaita ja kuivia muovipakkauksia

- Elintarvikkeiden muoviset pakkaukset, kuten jogurttipurkit, voirasiat sekä leikkele-, juusto- ja valmisruokapakkaukset
- Pesuaine-, shampoo- ja saippuapakkaukset
- Muovipullot, -kanisterit ja -purkit – mieluiten litistettyinä
- Muovikassit, -pussit ja -kääreet

EI SAA LAITTA

- Likaisia muovipakkauksia tai sekajätettä
- PVC-pakkauksia
- Muita muovituotteita tai yritysten muovipakkauksia

Vie vaarallisten aineiden jäämiä tai painetta sisältävät pakkaukset (esim. maalit, kemikaalit, öljyt, lääkkeet, hiuslakka) paikkakuntasi vaarallisten jätteiden vastaanottopisteeseen.

Sammuta valot aina lähtiessäsi.

Sulje hana käytön jälkeen. Älä valuta vettä turhaan.

Sulje ikkunat luokasta lähtiessäsi.

Sulje virta oppilaskoneista päivän päättyessä.

Sulje virta opettajan koneesta viikonlopuksi.

Linkit ja lähteet

<http://www.4v.fi/kekekoulussa>

<http://www.maailmankoulu.fi/node/66>

<http://luma.fi/artikkelit/3790/kestavan-kehityksen-oppimateriaaleja>

<http://www.nuukuusviikko.fi/toimintaideoita>

http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/aihekokonaisuudet/kestava_kehitys/kestavan_kehityksen_ohjelma/oppaita_tyon_tueksi

<http://www.koulujaymparisto.fi/sivu.php?id=21000>

http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

https://www.kierratyskeskus.fi/files/4677/keke_koulussa_PDF.pdf

<https://kerava.fi/palvelut/Documents/Kasvatus,%20opetus%20ja%20koulutus/Perusopetus/Ymp%C3%A4rist%C3%B6kasvatuksen%20suunnitelma%2007032012LTK.pdf>

www.ym.fi/ymparisto/kestava_kehitys